

CEMAL GÖKÇE **(İMO İstanbul Şube Başkanı)-**

Sayın konuklar, bu haftaki söyleşimize hoş geldiniz.

Sayın Dr. Şükrü Aslan, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü birinci olarak bitiriyor, aynı zamanda hocamızın çok çalışkan bir öğrenci olduğunu da öğrendik tabii.

Kentsel enformel sektörler konusunda yüksek lisans, toplumsal mücadeleler ve kent konusuyla ilgili olarak da doktorasını yapıyor. Halen Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü'nde Düşünce Tarihi ve Sosyoloji dersleri veriyor. Kentin sadece teknik boyutuyla değil, bizler gibi aynı zamanda sosyal boyutuyla da ilgileniyor ve kentle ilgili benzeri konularda çeşitli seminer, panel, sempozyum ve kongrelere katılarak meslektaşlarımızı ve genel olarak insanlarımızla iç içe çalışmalar yapıyor. Biz de kendilerinin bu tür çalışmalar yaptığını bildiğimiz için odamıza çağırdık, sağ olsun geldiler.

Son günlerde İstanbul ve Ankara gibi kentler önemli ölçüde gündemde; özellikle kentsel dönüşüm projeleriyle ilgili olarak gündemde ve bu düzeyde çok tartışmalar yapılıyor. Kentsel dönüşümün herhalde bizim ülkemizde yeni bir kavram olmasa da birkaç yıllık bir kavram olsa da herkes, her toplumsal kesim, her yerel veya merkezi iktidarlar kendilerine göre yorumluyorlar.

Tabii ki biz de meslek adamları olarak işin daha çok bilimsel boyutuyla ilgilenmek zorundayız. Kent sosyolojisinin de bunun dışında olma şansı yok. Bu çerçevede bu toplantıyı düzenledik. Çok teşekkür ediyoruz Sayın Aslan'a.

Hocam buyurun söz sizin.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Çok teşekkürler. Bugün buraya gelirken şunu düşündüm: Türkiye’de kentler üzerine, şehirler üzerine ki kent şehir ayrımını da belki biraz konuşmamız gerekecek, herhalde en az konuşan akademik disiplin Sosyolojidir diye düşündüm, en azından yakın zamana kadar böyleydi. Bir de akademinin içinde olduğum için oradan da takip edebiliyorum. Akademide Kent Sosyolojisi diye bir ders yapıyoruz. Zannediyorum sosyoloji bölümlerinin çoğunda böyle bir ders var ama yine de kent üzerine sahiden en az konuşan bir meslek grubuyuz diye düşünüyorum. “Böyle mi olmalı, yani en az konuşan mı olmalıyız?” diye sorduğumda, şüphesiz tersini düşünüyorum. Belki en fazla bizim konuşmamız gerekiyor, çünkü biz insanı konuşuyoruz sonuçta.

Aslında kent üzerine konuştuğumuzda yapılı alanları; sarayları, köprüleri, hanları, hamamları, apartmanları, gecekonduları fiziki birer mekan olarak değil de daha çok bunların içine serpiştirilmiş insanları konuşuyoruz. Bu nedenle belki en fazla bizim konuşmamız gerekiyor. Yakın zamana kadar biz hem en az konuşan hem de çok sıkıştırılmış bir alanda kenti konuşan bir meslek grubu idik. Sıkıştırılmıştan kastım şu: Geleneksel teori var. O teori bize kenti şöyle anlatmıştır: Şehir yahut kent, eğitimin, sağlığın, teknolojinin, gelişmişliğin, ilerlemenin mekanıdır; “kent” dediğimiz zaman aklımıza bunlar gelir.

Bu, aynı zamanda karşıtı da üreten bir analiz. Karşıtı da şu: “Kent” olmayan, ya da şehir olmayan yer, bir anlamda ilkelliğin, geriliğin, cahilliğin, ahmaklığın, budalalığın mekanıdır.

Böyle okuduğumuz zaman kent gerçekten gözümüzde yüceliyor, çok seçkin bir yere geliyor. Ola ki bu analize uymayan şehirler, kentler varsa onlar da zaman içerisinde bu eksikliklerinden kurtularak yavaş yavaş zihnimizdeki kent imgesine uygun hale gelecektir. Sıkıştırılmadan kastım bu, böyle bir kent okuması var. Modernleşme dediğimiz okul bize bunu anlatır. Mesela batı kentleri, Avrupa'nın kentleri bütün bu gelişmişliği simgeleyen mekanlar olarak algılanırken, doğu kentleri, diyelim İstanbul veya Ankara veya İzmir veya bizim daha doğumuzdaki ülkelerin kentleri, geleneksel bağlarıyla tanımlanmaktadır. Köy kökenli özellikler taşıdıkları varsayılan bu kentlerin, zaman içerisinde bundan kurtulacakları, yavaş yavaş modern kent imgesine uygun bir yere gelecekleri varsayılmaktadır. Biz Kent Sosyolojisini aslında böyle okuyorduk yakın zamana kadar. Bugün de böyle okuyanlar var.

Sosyoloji geleneğinden gelen ve kent üzerine konuşan akademisyenlerin çoğunluğu kenti ve kentsel sorunları da böyle tarif ediyordu. "Kentsel sorun nedir?" dediğimiz zaman, bu bahsettiğimiz formata uygun olmayan bir şeydir. Mesela gecekondular kentsel sorundur. Neden? Çünkü modern kent imgesine uygun bir fiziki mekan değil; bundan. Okur yazar olmamak bir kentsel sorundur veya işsiz olmak bir kentsel sorundur. Neden? Çünkü modern kent imgesi bize bunların tersini kapsayan bir içerikle anlatılmıştır. Bizim Türkiye'deki sosyoloji geleneği de bu okumadan etkilenmiştir. Fakat her kentin -bunu çok önemsiyorum- bir özgün tarafı var, yani kendisi olan, kendisini tanımlayan bir tarafı var yahut kendisini ötekilerden ayıran özellikleri var.

Bu özgün hal bazen o teorinin içerisine sığmaz. Modernleşme ya da modern kent dediğiniz zaman bu özgün hal onun içine giremez. Girmediği noktada bizim aslında yeni bir kavramsallaştırma yapmamız gerekir. Çünkü şehirlerin bir sürü özgünlüğü var, özellikle İstanbul'un. Belki son yıllarda üniversitelerin sosyoloji bölümlerinde yaşanan tartışmanın temelindeki problem de budur, bu özgünlükleri ortaya koyabilmektir. Kendi adıma Türkiye kentlerindeki özgünlüklerden birini 1 Mayıs Mahallesi örneğinde ya-

kaladığımı düşünüyorum. Bu mahalleyi incelerken şunu gördüm: Bu şehirde daha önceki kuramların hiçbirinde yer almamış, yani batıda ve doğuda kent üzerine yazılmış yazıların hiçbirinde yer almamış bir toplumsal pratik var. O da siyasal nitelikli kentsel toplumsal hareketlerin sonuç olarak bu kente sadece toplumsal değil aynı zamanda mekansal olarak bir şey katmış olduğudur.

Bugünkü Ümraniye İlçesi'nin bir bölümünü, sözünü ettiğim politik nitelikli kentsel hareketler İstanbul kent mekanına katmıştır. Dolayısıyla kentleşmeyi, sadece değerlerdeki dönüşüm olarak değil, aynı zamanda kentin mekansal olarak genişlemesi gibi düşünürsek; kentleşmeyi etkileyen faktörlerden birisi de, kentteki siyasal nitelikte toplumsal hareketler olmuştur. Burada ne yapacağız? Bu özgün bir durum, ama teoride yok. Teoriden yola çıkarak bir kent tarifi yapacak olursak, bunu geçmemiz gerekiyor, bunu düşünmememiz gerekiyor, çünkü teoride bu yok. Tersinden gidersek, yani bu örneği alıp kent teorisine doğru gidersek, o zaman bu teoriye bir şey katmamız gerekir yahut şöyle diyelim: Önceki teoriyi eleştirmemiz gerekiyor, en azından eksik kaldığı noktada eleştirmemiz gerekir.

Bu bağlamda kişisel bir deneyimimi de sizinle paylaşmak isterim. Ben 1990'lı yılların ortalarında 1 Mayıs Mahallesi türü geleneklerin -ki sonradan ben de öğrendim ki 1 Mayıs Mahallesi tek bir örnek değil aslında, başka örnekler de var, o zamana kadar bilmiyordum- modernleşme okulunun kent kuramları içerisinde yer almadığını, fakat çok özgün bir durum olduğunu söylediğimde, akademiye bununla ilgilenen pek çok kişi bunu aslında tartışmaya bile değer bulmamıştı. Bir de bilirsiniz her akademik çalışmanın bir kavramsal çerçevesi vardır, kavramsal çerçeveyi yazıp örnek olayın üzerine oturtacaksınız. Bunun kavramsal çerçevesi yoktu literatürde, fakat yine de bir grup arkadaşla bir grup hoca beni destekledi, belki hiç bu konularda benim gibi düşünmeyen bazı hocalar da destekledi ve ortaya sahiden özgün bir çalışma çıktı. O zaman gördük ki Türkiye kentleşmesinin pek çok özgün tarafı var, bir tanesi de budur. Bunu şunun için anlattım: Her kentin gerçekten özgün

bir tarafı var; bu Ankara için de geçerlidir, Bağdat için de geçerlidir, Tahran için de geçerlidir. Her kentin özgün bir tarafı var ve her özgünlük aslında yeni bir teori demektir. Her özgün durumdan yola çıkarak yeni bir kent teorisi inşa edebiliriz.

Bu örnekten, başladığım noktaya döneceğim. Türkiye’de son on yıldır kentleri başka türlü ya da artık sosyologların gözüyle tartışmaya başladık. Biraz önce başkanla konuşurken söylemişim, mesela geçen ay Şehir Plancıları Odası’nın düzenlediği Kentsel Dönüşüm Sempozyumu’na katıldık ve orada aslında insanı tartıştık. Tekil örnekler olarak mekanları tartışmadık, insanı tartıştık. Burada insanlar yaşıyor ve siz mekanı tartıştığımız zaman aslında içindeki insanı tartışıyorsunuz. Bir mekanı yıkmayı düşündüğünüz zaman içinde yaşayan insanları da bir yere naklediyorsunuz, belki büyük bir kitle ise sürgün ediyorsunuz ya da eski tabirle söyleyeyim, iskan ediyorsunuz, alıp bir yere yerleştiriyorsunuz. O zaman tartışma basit bir mekan tartışması olmaktan çıkıyor. Biz şehrin dolmuşuna, taksisine, apartmanına, gecekondusuna, toplu konutuna, köprüsüne baktığımız zaman sonuç olarak aslında insanı tartışıyoruz. Tekil örnekleri insanların ne kadar yararına, yani kamunun ne kadar yararına ve ne kadar zararına diye tartışıyoruz.

Kente, insan merkezli bakış açısı beni bir başka özgün deneyime götürdü. Bu özgün deneyim de 1970’li yılların ortasında bilmiyorum, ama burada o kuşaktan yer alan insanlar var, belki onun içinde yer alanlar da vardır inşaat mühendislerinden veya belki o zaman öğrenci olan vardır.

Yeni bir yerleşim kurarken, yani sıfırdan bir şehir kurarken, bir toplu konut bölgesi kurarken, mademki insandan hareket ediyoruz, o zaman önce burada oturacak olan insana bakmak lazım, yani önce oturup mekan tasarımı yapmadan, burada oturacak insan tasarımı, insan profiline bakmak lazım. Kim oturacak burada? Burada kültürel, sınıfsal bir dizi değer işin içine girer. “Kim oturacak?” sorusu aslında bizi nasıl bir mekan tasarımına götürür.

Deneyim şu: Şu an İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Bölümü Başkanı hocamız anlatmıştı bana, o da bu süreç içinde. 1974 ya da 1975 yılında İzmit Belediyesi’yle bir yeni yerleşme oluşturacaklar İzmit’te, şuradan başlıyorlar: Burada kim oturacak? Konut ihtiyacı olan alt gelir grupları, yoksullar, işçiler. Kimdir bunlar? İzmit bir sanayi bölgesidir bilirsiniz, sanayide çalışanlar. Önce sanayide çalışan, konut ihtiyacı olan ve bu sürece katılmak isteyen, konut almak isteyen insanları tespit etmekle başlarlar işe. Arkasından tespit ettikleri insanlarla toplantılar yaparak “nasıl bir konut?” sorusu üzerine tartışırlar. “Kim nasıl bir konutta oturmak ister, yani kimin hayalinde nasıl bir konut var?” bunu tartışırlar. Bu tartışmadan sonra konutların tasarımını yaparlar, tam uygulamaya geçecekken İzmit’te belediye seçimi olur ve CHP adayı Erol Köse seçimi kaybeder ve proje yarım kalır.

Burada anlatmak istediğim önemli tarafı şu: Proje önce insanla başlamış. Bu dediğim hiç yerleşme sürecinin olmadığı bir yer için geçerli, fakat bir de şöyle düşünelim: Yerleşmiş bir yerde insanı düşünelim. Mesela bir gecekondulu mahallesi veya eski bir kent merkezi. Buraya nasıl bakacağız? Eski bir kent merkezi ve biz şöyle bir tartışma yapıyoruz: Diyoruz ki “bu eski kent merkezi bizim dinimizdeki kent imgesine uymuyor yahut artık günümüzün kent

ihtiyacına uymuyor, bunu değiştirelim.” Literatürde buna kentsel yenileme denir veya kentsel dönüştürme denir. Bunu dönüştürelim veya bunu yenileyelim, çünkü uymuyor artık bugünün ihtiyaçlarına. Burası bir yerleşme, burada insanlar oturuyor. Bu insanlara sormak gerekir mi gerekmez mi? Biz burayı yenilemek istiyoruz, dolayısıyla “sizi buradan çıkaracağız, sizi nereye götürelim, çıkmak ister misiniz yahut ne tür bir yere gitmek istersiniz yahut hangi şartlarda gitmek istersiniz?” gibi bir şey sormak gerekir mi gerekmez mi?

Sosyoloji tartışmalarında, bizim insan merkezli tartışmada verdiğimiz cevap şudur: Herhalde önce oradan başlamak gerekir, çünkü öteki türlü şöyle olur: “Bizim kafamızdaki kent imgesine uymuyor kardeşim. Ben de belediye başkanuyım, yetkim de var, arkamda da siyasi irade var, hükümet var yıkarım, onlara da makul bir yerde bir yer veririm. Mesela günümüzdeki kentsel dönüşüm projeleri aslında tamı tamına böyledir. İnsan merkezli bir yaklaşım yoktur her şeyden önce, bundan dolayı sorunludur. Oradaki insanların değerlerini, geleneklerini, alışkanlıklarını, beklentilerini, isteklerini, özlemlerini, yaşamlarını hiçe sayan bir zihniyet olduğu için, bir kere burada bir problem var.

Geçenlerde Kanada’dan bir gazeteci geldi, Mr. Saunders. Bu da yeni bir deneyim, onu da size aktarmak isterim. Saunders bir gazeteci ve Türkiye’de kentleşme süreçleri üzerine araştırma yapıyor. Kanada’nın iki büyük gazetesinden birine bu deneyimleri yazacak, sonra da kitaplaştıracak. Kentte birlikte geziyoruz. İlk durağımız Örnek Mahallesi’ni bilenler varsa, Anadolu Yakası’nda Örnek Mahallesi’nden yukarı doğru giderken SOYAK siteleri var yeni yapılmış. Tam SOYAK sitelerine aşağıdan bakan bir yerdeyiz, sol tarafımızda gecekondular var. 1 Mayıs Mahallesi’nin eski, fakat yıkılmamış, yani özgün hallerini koruyan gecekondular var birkaç tane. Bir taraftan toplu konutlara bakıyoruz, devasa konutlar, zannediyorum 20 katlı var. Bir tarafta da eski gecekondular. Bu çok derme çatma değil, klasik gecekondular imgesine çok uygun yerler, bahçe içerisinde evler falan. Tartışma, bu insanları bu gecekondudan çı-

karıp bu 20 katlı yapılara taşımakla ilgili bir şey. Sistemin öngördüğü makul yerler bunlar. Şimdi bu sorunlu bir yaklaşım mı değil mi? Buna bir cevap verebilmek için o gecekonduda yaşayan biri olmak yahut ona sormak gerekir. “Seni şuraya taşıyacağız, ne diyorsun? Daha güzel doğalgazlı mesela, asansörü bile var gibi, yani rahat edersin.” Onun cevabı önemli.

Ama böyle yapılmıyor. Günümüzde sistemin kent anlatılarında oralar çağdaş mekanlar diye anlatılıyor, hatta insanca yaşanabilecek mekanlar diye anlatılıyor. Tabii bunu tersinden okursanız ötekiler insanca yaşanabilecek mekanlar olmaktan çıkıyor; böyle bir anlatı var. Şunu dedim: Bunu anlayabilmek için bu gecekonduların bir tanesinin kapısını çalıp sormamız gerekir. Şehri yönetenler olarak biz senin için şunu makul gördük. Burası gayet güzel bir yer, seni buraya taşıyalım. Şurada yanındaki gecekonduyu yıkalım, 20 katlı apartman da buraya yapalım; bu makuldür. Eğer o kişi o 20 katlı yeri kendisi için modern bir mağara olarak algılıyorsa, sonuçta bizim zihnimizdeki kent imgesine uygun olsa bile yapılan şey insani değildir.

İnsana rağmen böyle bir uygulamayı nasıl yapabilirsiniz? Evet, insana rağmen tekil olarak bir şeyi tek bir noktada yapabilirsiniz. Kamu yararı varsa yapabilirsiniz, o kamu yararı bazı insanların bazı mekanlardan çıkarılmasını gerektirebilir. Onu da rızasını alarak, bedelini ödeyerek, ikna ederek yapabilirsiniz, ama ölçü kamu yararadır. Kamu yararı demek, belediye başkanının, belediye meclisinin, imar müdürlerinin veya Bayındırlık Bakanlığı’nın uygun gördüğü şey değildir, her zaman böyle değildir. Bu da yapılmayan için insan-mekan ilişkisi üzerinden bir örnek.

Bir de tarihsel kentler var, eski kentler. Buralara da insan-mekan ilişkisi üzerinden bakmamız gerekiyor. Önce boş yerler, hiç yerleşime açılmamış yerler, sonra yerleşime açılmış ve ikamet edilen yerler, bir de binlerce yıllık tarihi olan İstanbul gibi yerleşmeler var. Buraya bakarken de aslında insan merkezli bakmak gerekiyor.

Bir kentin tarihi kimliğini korurken bile bizim aslında çıkış noktamız insandır. Şu anlamda ki, binlerce yıl önceki kültürü bugüne taŐıyan bir köprüdür o Şehir yahut o Őehirdeki bazı mekanlar. Mesele Şöyle diyemezsiniz: “Yahu Şurada bir konak var. Bu zaten eskimiŐ bir yer. Bunu yıkalım, yerine bir saray yapalım.” Adı da kültür sarayı olursa pek meŐhur bir Şey olur, itiraz da olmaz. İlk bakıŐta normal sayılan bu bakış açısı, aslında gene insanı dıŐta bırakan bir bakış açısıdır. Çünkü bir fiziki mekanı yok ederek aslında binlerce yıllık tarihi yok etmiŐ olursunuz. Dolayısıyla binlerce yıl önceki insanın yaŐamına, değerlerine, düşünme biçimine dair ne varsa silinip atılmıŐ olunur.

Hatırlıyorum, belki hepiniz hatırlayacaksınız, 28 Őubat süreci sıralarında, belki biraz daha önce, Refah Partinin iktidarda olduğu, Erbakan’ın Başbakan olduğu dönemde bir parti yetkilisi, yanılmıyorsam Oğuzhan Asiltürk idi, Şöyle demiŐti: “İstanbul surları bu kent için bir yük. Bunları yıkalım ve yerine toplu konut yapalım. Bir taŐla iki kuŐ vururuz. Çünkü bunlar bakımsız, çoğu yerde yıkılmaya yüz tutmuŐ, habire masraf ediyoruz bunlara. Hem bundan kurtuluruz, hem de kocaman alana toplu konut yaparak bu Şehrin konut problemini çözeriz.” Sanırım çoğunuz bunu hatırlayacaksınız. Günümüzün “modern kenti yönetenlerin zihniyeti” açısından bakıŐınız zaman evet öyle denebilir. Bunu belki cesaret edip söyledi de, söylemek isteyen, ama cesaret edemeyen de çok insan var.

Burada vurgulamak istediğim Şu: Onları yıktığınız zaman aslında o surlar aracılığıyla bize ulaŐan bütün o tarihsel birikimi artık bir daha gelmemek üzere yok etmiŐ oluruz. Diyelim ki 50 sene sonraki kuŐak için o artık hayali bir Şey bile olmayacaktır. Bu surları tanıdığımız için bizim zihnimizde bir sur imgesi var. Surun kendisi yerinde olmasa da, Platon’un dediği gibi, o imge yerinde duruyor. Mesela 20 sene sonraki, 30 sene sonraki biri için artık o imge de olmayacak. Tıpkı dođuŐtan görme zrl olanların nesnel rüya görmemesi gibi bir Şeydir bu. Grmeyecek, çünkü hiç tanımamıŐtır ki böyle bir Şeyi. Kısaca eski mekanlara koruma zihniyeti açısından bakarken aslında çıkış noktamız yine insandır.

Toparlarsam -bu “insan” kısmını fazla uzattım farkındayım- aslında biz sosyolojik bir yerden şehre bakarken insan merkezli bakmalıyız; bunu öneriyorum. Böyle baktığımız zaman, şehir, insan için bir şehir olur. Neyi koruyacaksa insan için, neyi yapacaksa insan için olur. İnsan’dan anlatmak istediğim de “kamu yararı”dır. Bu işin bir tarafı.

İşin ikinci tarafı da şu: Kentlerdeki insan, aslında sınıfsal, kültürel, cinsiyet gibi bir dizi faktörlerle birbirinden ayrılan ya da birbirini kesen toplumsallıklar içinde yer almaktadır. Modern kentlerdeki toplumsallığı kaldırırsanız, geriye ne kalır bilir misiniz? Geriye salt fiziki mekanlar kalır, anlamsız mekanlar, yani meydanlar, heykeller, apartmanlar, saraylar, villalar kalır.

Dolayısıyla modern kenti toplum üzerinden tartışmamız gerekiyor. Toplum üzerinden tartıştığımızda şunu göreceğiz: Modern şehirler işçilerin şehirleridir, patronların şehirleridir, öğrencilerin şehirleridir, kadınların şehirleridir, erkeklerin şehirleridir, yoksulların şehirleridir, eşcinsellerin ya da kısaca herkesin şehirleridir. Modern kentin toplumsal yapısı heterojendir, karışıktır, karmaşıktır. Bütün bu toplumsal gruplar birbirleriyle ilişki kurarken bu ilişki kimi zaman uzlaşmaya, kimi zaman çatışmaya dayanır. Bir şehirde bir toplumsal grup, kendi dışındaki toplumsal gruplarla her zaman uzlaşmaz, kimi zaman da çatışır. Dolayısıyla modern şehirler sadece uzlaşma ya da barışın değil, aynı zamanda çatışmanın da mekanlarıdır.

Bir kenti doğru anlayabilmenin yollarından bir tanesi de o kentin toplumsal yapısını iyi analiz edebilmektir. Kenti sınıfsız, imtiyazsız insanların mekanı gibi tarif ettiğimiz zaman, bu gerçek dışı bir tanım olur, yani böyle bir şehir yoktur, olamaz. Mutlaka imtiyazlı olanlar ve imtiyazsız olanlar vardır orada. İdeali de “evet öyle olmalıdır” deriz, fakat modern ya da diğer sahici adıyla kapitalist kent haksızlıkların, çelişkilerin, uzlaşmazlıkların ve çatışmaların mekanıdır. Öyleyse biz kapitalist kenti tartışırken mutlaka bu çelişkiler, çatışmalar, gerilimler üzerinden tartışmak zorundayız.

Bunları yok sayan bir yerden tartıştığımız zaman zaten doğru anlayamayız. Bunu aslında iki nedenle söyledim.

Birincisi şu: Modern şehirler kurulurken kuranlar, kurucu aktörler bunu ulus devletin bütün simgelerinin yerleştirildiği bir mekan olarak tasavvur etmiştir. Bir meydan vardır, hükümet binaları var meydana bakan ve o meydana açılan büyük caddeler vardır, cad-delerden içerilere doğru gittiğinizde de konut bölgeleri vardır. Bütün yollar meydana yani aslında siyasi iktidarın olduğu yere çıkar ve siyasi iktidar orada her şeye hakimdir. Mesela bizim 20'lerin, 30'ların şehirleri hep böyledir. Kürşat Bumin'in ifadesiyle -çok hoşuma gider- "hendesenin kentleri" der. Cetvelle çizilmiş kentler, matematiğin kentleri, ayarlayarak çizersiniz. Klasik Roma şehri, agoraya çıkıyor. Tam da şunu söyledim: Aslında siyasal bir bağ kurarsak, mesela Roma dönemiyle siyasal bir bağ var.

20'lerin, 30'ların, 40'ların en revaçta kent tasarımıdır bu. Tabii sadece bizde değil, Almanya'da da öyledir, Sovyetler Birliği'nde de öyledir, her yerde böyledir aslında. Demin söylediğim gibi, çatışmalar, gerilimler, uzlaşmazlıklar, ihtiyaçlar vb. geliştikçe, bu mekanlar da işlevsiz kalmıştır, artık tek bir tane mekan yoktur mesela, bir kentin bir merkezi yoktur.

Dolayısıyla kentsel yapı burada değişirken, yani tek merkezden birçok merkeze doğru dönüşürken, insanlar arasındaki, daha doğrusu toplumsallıklar arasındaki gerilim, sınıf mücadelesi ve bir ölçüde toplumsal çatışmalardan etkilenerek değişmiştir. Mesela bugün için artık "İstanbul'da merkez neresidir?" sorusunun tam bir cevabı yoktur. Hükümet için de böyledir aslında. Kentte yerel yönetimler kentin içinde dağılmışlardır; modern kentin bir tarafı budur kısaca.

Bir tarafı ve buna ilişkin tartışma da şu: Biz bu kenti analiz ederken burada insanların yahut sınıfların; varsılların ve yoksulların kendi aralarındaki gerilimleri nasıl okuyacağız veya bunun mekana yansımalarını nasıl okuyacağız?

Burada hakim söylem şöyledir: Modern kentin öngördüğü mimari ve öngördüğü değerler kentli diye tabir edilmiştir, buna uymayanlar ise kentli olmayan diye tarif edilmiştir. Mesela bugün “kentli kimdir” sorusuna “kentin değerlerine uygun hareket edendir, kentin değerlerine uygun yaşayandır” denir. Değerlere uygun yaşamayanlar kentli olmayanlardır. Peki bu kentli olmayanlar kimlerdir? Aslında büyük ölçüde kente sonradan gelmiş, yerleşmiş köylüler. Herkes bu söyleme aşınadır, yani kent yazınında bu genelde böyledir.

Hatta bu o kadar yaygın bir söylemdir ki kente gelip yerleşmiş köylüleri bile etkilemiştir. Kente diyelim ki 80’li yıllarda gelmiş yerleşmiş bir köylü grup, bir gecekondu grup, 90’lı yıllarda gelenleri suçlamıştır “kenti bozdular” diye. 90’lı yıllarda gelen ise 90’lı yılların ortalarında zorunlu göçle gelenleri suçlamıştır “bu Kürtler geldi şehri mahvettiler” diye. Bu kadar etkili bir söylemdir. Dolayısıyla biz bu kentin toplumsal yapısını en başta söylediğim o değerler üzerinden okursak, aslında sonradan gelen bütün toplumsal grupları dışlayan söylemi savunmamız gerekiyor. Oysa bu söylem biraz sorunlu, hatta biraz değil bayağı sorunlu bir söylem ve doğrusu sahici bir söylem de değildir.

CEMAL GÖKÇE –

Sizce altında yatan neden nedir?

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Zaten sormasanız da söyleyecektim. Kentli imgesini okurken, “kentli nedir?” sorusuna cevap verirken, o klasik modernist bakış açısından bakarsak şöyle dememiz gerekir: Eğitilmiş insan kentli, yerleşik insan, kentte yaşayan insan kentli, başkasına zarar vermeyen insan kentli, bilinçli insan kentli, kültürlü insan -her ne demesse- kentli filan. “Kim kentli değil” sorusuna, bu bakış açısına göre buna uymayanlar diye cevap verilir. “Onlar kimdir?” sorusunun

cevabı da kente göçle gelmiş olan toplumsal kesimlerdir. Bizim sosyoloji genelinden örnek vereyim uzağa gitmemek için. Mesela Emre Kongar'da bu bakış açısı egemen ve Emre Hoca çok net bir şekilde bunu sayfalarca yazmıştır.

“Kentlileşemeyen köylüler”; Emre Hocanın bakışı bu söylem üzerinden inşa ediliyor. Kentlileşememiş, bunların kentlileşmesi gerekir idi, fakat kentlileşemediler, dolayısıyla kentsel sorun dediğimiz zaman akla önce bu gelir. Benim söylediğim ise şu: Bu tarz bir okuma sonuçta toplumun bir kesimini dışlamayı meşru kılan bir okumadır. Böyle bir söylemi bilincinize yerleştirdiğiniz zaman zaten otomatikman kente sonradan gelmiş göçmenler, göçmen semtleri, köylü kökenliler falan kim varsa onlar gözünüzden zaten düşüyor aslında. Diyelim ki onların yaşadığı konut bölgelerinin yıkılmasını meşru görmeye başlıyorsunuz.

Bu sorunlu bakış nereden kaynaklandı ve nasıl böyle egemen söylem haline geldi? Tabii ki sistemin politikasından kaynaklandı. Yani değil tabii, bu 1940'larda 50'lerde vardı. Sistemin politikaları hem bu “kentli olmayanı” inşa etti hem de onu dışlayan söylemi. Burada öncelikle söylemek istediğim, bu kenti, kentin toplumsal yapısını okurken, çok önemli saydığım bu noktayı hatırd tutmalıyız. Çünkü burada çok yanlış bir yaklaşım var, sosyoloji geleneği içinde yavaş yavaş terk edilen.

Şöyle bakamayız: Biz kentliyiz, ötekiler geldi bozdu. Bu anlatı bir şey ifade etmiyor ve hiçbir şeyi de çözmiyor aslında. Ötekilerin önüne kentlileşme görevi koymak, ve “sizin göreviniz kentlileşmektir” gibi kendi pencereğimizden onların önüne böyle bir yükümlülük getirmek artık hiçbir şeyi çözmiyor. Bana sorarsanız 20 sene önce de çözüyordu, ama şimdi artık hiçbir şeyi çözmiyor.

“Türkiye kentleri niçin bu noktaya geldi?” sorusunun cevabı çok açık ve yalındır. Bu Türkiye’de 1940’lı, 50’li yıllardan itibaren sistemin bu konulardaki politikalarıyla doğrudan ilişkili bir durum ve onun kaçınılmaz sonucudur. Sistemin sermaye birikim süreçleriyle

le ve bu politikaların kent mekanına yansmasıyla ilgili bir durumdur. Örneğin Türkiye’de gecekonduların yapımını alalım. 1970’li yılları 1960’lı yılları yaşayanlar iyi bilirler ki “gecekondulaşma” dediğimiz sistemin asli aktörü olduğu bir süreçte gerçekleşmiştir. Bakın, “sistemin” diyorum. Göçle gelenlerin değil, göçle gelenlerin onun aracıdır aslında. Belki zincirin bir halkasıdır, hatta belki en son halkalarından biridir.

Kentte yaşayanlar veya kenti yönetenler, yani belediye başkanları, müdürler, daire başkanları, kaymakamlar, valiler, kamu yöneticileri siz eğer kentin bir kıyısına bir grup insanın yerleşmesine izin vermek istemezseniz yerleşme de genellikle olamaz.

Nitekim izin verilmeyen yerlerdeki yerleşmeler zoraki olmuştur, 1 Mayıs Mahallesi gibi. Bunun örnekleri çok fazla değil, politik bakışın da tetiklediği çatışmayla yerleşmiştir. İstanbul’da gecekonduların çatışmalarının olduğu; büyük çaplı çatışmaların olduğu tek örnek politik nitelikli gecekonduların yerleşmeleridir. Bakın, bu kadar kesin bir şey söylüyorum, yani 1970’li yılların ikinci yarısına kadar öyle ciddi gecekonduların çatışması yoktur. Niçin biliyor musunuz? Şundan dolayı: Kenti parselleyen var adına arazi mafyası denilen, arazi satan gruplar var.

Arazi satan grupların -şu anda benim çalışma konum budur- kişilerin toplumsal ve sınıfsal niteliklerini, yasal ilişkilerini ve kimliklerini göz önüne aldığımız zaman o zaman görüyorsunuz ki aslında bu süreç bizatihi sistemin üzerinden giden bir süreçtir, sistemin engellemeye çalıştığı bir süreç değil. Bunun da kendine has nedenleri var tabii, yani sadece basit bir rant paylaşımı değil mesele. Rant da çok önemli bir faktör, ama sistemin buna ihtiyacı var. Sistem buna müdahale etmiyor. O yüzden bu “kentleşme” ve “kentlileşme” söylemi zaten burada çöküyor aslında.

Daha ilginç örnekler söyleyeyim size. Gecekonduların mahallelerinin yasallaşması için kurulan derneklerin açılışı kamu yöneticilerinin katılımıyla yapılır.

Bir örnek, Kazlıçeşme mesela, Türkiye'nin ilk gecekondulu mahallesi. 1940'lı yılların ortalarında gecekondular yapılır, 1947'de Güzelleştirme Derneği kurulur ve derneğin açılışına katılanlardan biri de İstanbul'da vali yardımcısıdır. Bu örnek durum diğerlerinde de devam eder, sadece 1 Mayıs ve benzeri yerler bundan farklıdır. Onun için gecekondulu, kentli, kentli olmayan meselesini biraz başka türlü, şimdiye kadar okuduğumuz zihniyetin dışına çıkarak okumalıyız, buna ihtiyacımız var. Bu okuma kentlilerin bir bölümünü kentli sayan, ötekilerini kentli saymayan ve kentli saydığımız kesimlerin değerlerini ötekilerine empoze eden ve onların buna uymalarını emredici tarzda söyleyen bir söylem olmamalıdır.

Bu kentin çoğul nitelikte bir kent olduğunu, -başta modern kenti tarif ederken dedim ki “kadınların kentidir, erkeklerin kentidir, yoksulların kentidir, varlıkların kentidir filan”- bu kentin zaten çoğulluğun mekanı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu kentte çok fazla toplumsal grup olabilir, çok fazla fiziki mekan olabilir, çok fazla merkez de olabilir; bunu normal saymak lazım. Birebir karşılığını söyleyeyim. Bu kentte bir villanın olması da normal, 20 katlı bir yapının olması da normal, bahçe içerisinde bir konutun olması da normal, gecekondunun olması da normal, çünkü bu kentin toplumsal profili buna uygun zaten. Bu ifadeden çok emin değilim, ama çok denk düşüyor gibi, yani çoğul kentlilik diyebileceğimiz bir yerden bakmamız gerekiyor. Tek bir mekan yoktur ve hepimizin ona benzemek mecburiyetinde olacağımız bir mekan veya bir kimlik tasavvuru yapmamamız gerekir.

Demin bir örnek verdim İzmit yeni yerleşmeler deneyimiyle ilgili olarak. İnsanlara “ne tür konut istersiniz?” diye soruyorsunuz. Biz kendi aramızda bile bunu yapsak bazı insanlar toplu konutta yaşamayı tercih eder, bazı insanlar villada yaşamayı tercih eder, bazı insanlar bahçeli evde yaşamayı ister, gecekonduda yaşamayı tercih eden de vardır. Arkadaşlarıma söylerim, İstanbul'da kent araştırmaları yaparken, -ki çeşitli alan araştırmaları yapıyorum- gittiğim gecekondulu mahalleleri var, son derece sıcak bulurum oralardaki bazı ortamları insan ilişkileri bakımından. Bazen düşünürüm, o in-

sanları taşıyıp bir toplu konuta götürdüğünüz zaman zaten huzursuz, mutsuz olacak. Dolayısıyla burada çoğul bir yerden bakmamız gerekir diye düşünüyorum.

Küreselleşme ile kent ilişkisine dair birkaç şey söylemek isterim. Modern kent dediğimiz aslında yavaş yavaş tarihte kalmaya başlayan bir kenttir, yani 20. yüzyıl kenti diyebiliriz. 20. yüzyıl kentlerini iki aşama şeklinde okumayı öneriyorum. Bir tanesi demin söylediğim kentli ve kentli olmayan zihniyetinin eleştirisini gerektiren bir okumadır. Biri de daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal refah devleti politikalarının etkilediği kenttir, yani sahiden kamucu politikaların bir ölçüde etkili olduğu ve biçimlendirdiği kenttir. Sosyal refah devleti uygulamaları dünyada da, bizde de 1945'lerden sonra uygulanan bir şey, daha çok bireylerin kendini daha güvende hissedebildiği, sosyal güvenlik probleminin yasalarla çözüldüğü, yani emekli olma hakkını kazandığı, sağlık giderlerini devletin karşıladığı, eğitim giderlerini devletin karşıladığı, bunların da yasalara yazıldığı dönemdir.

Mesela 1961 Anayasası sosyal refah devleti zihniyetinin bir ölçüde yansıdığı örneklerden biridir. Kişi hak ve özgürlükleri, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık hakları vb. açısından. Dolayısıyla aslında bu dönemin kentleri de bu yeni siyasal düşünüşe bağlı olarak kamucu politikaların daha etkili olduğu kentlerdir. Fakat bu 1990'lı yılların sonundan itibaren, yani sosyal devletin çözümlene sürecinden itibaren hızla değişen bir durum ve bunun da kente çok ciddi yansımaları vardır.

Belki çoğumuzun dikkatini çekmiştir, mesela eğitim alanından söyleyeyim; bizim aslında cumhuriyet dönemi, 1980'lere kadar okullarımızın adı ya Atatürk'tür, ya gazidir, ya cumhuriyettir, ya istiklaldir filan böyle isimlerdir. Vaktiniz olursa mesela İstanbul okulları rehberini arayın tarayın cumhuriyetin değerlerini anlatan isimler vardır. 90'lı yılların aşağı yukarı ortalarından sonra bu okulların isimleri hızla değişmektedir, yani artık okullar kişi isimleriyle nitelenmektedir.

Bunları merak edip baktım, Milli Eğitimın ifadesiyle söyleyeyim, hayırseverlerin yaptıkları ve devlete verdikleri -özel okulları söylemiyorum- dersliklerin oranı tüm dersliklerin yüzde 30'udur. Bu sadece 90'lı yılların ortalarından sonraki bir durum, yani aşağı yukarı 10 yıllık bir süreçten söz ediyorum. Kamunun kendisi bile kentlerde en temel kamu hizmeti saydığımız eğitim alanından çekiliyor ve onun yerini özeller alıyor. Şimdi artık bir de özel okullar var, ki onların oranı yüzde 30 kadardır. Artık gördüğünüz zaman eğitim kurumlarının başında özel falan, özel filan okulu. Ben üniversiteden geliyorum, İstanbul'da 13 tane vakıf üniversitesi var mesela. Ama sadece altı devlet üniversitesi var.

İki örnek daha vereceğim. Bunun kentleri nasıl etkilediğini söyleyeceğim, yani günümüz kentlerini. Bunların bir tanesi de, olmazsa olmaz dediğimiz güvenlikle ilgilidir. Devletin belki asli görevidir güvenlik, yurttaşın güvenliği. Devlet güvenlik alanından da çekiliyor. Bahsettiğimiz tarihlere denk düşen bir süreç bu, 90'lı yıllardan, hatta belki 80'li yılların sonlarından itibaren, ama daha çok 90'lı yılların ortalarında ivme kazanan bir çekilme süreci söz konusu. Devletin güvenlik alanından çekilmesi şudur: Güvenlik alanının özel sektöre yani piyasaya bırakılmasıdır. Radikal Gazetesi'nde bir yazım çıkmıştı, epeyce de olumlu tepki aldım. İstanbul'da özel güvenlik sayısı polis sayısını ikiye katlamış durumda. Türkiye'de hızla giden bir süreç ama daha çok büyük şehirleri etkiliyor. Bunun kentlerde toplumsallıklar üzerindeki etkisi şudur: Ben yahut siz, herhangi biriniz kişisel güvenliğimiz, yaşama hakkı dediğimiz noktada devleti kendi arkamızda koruyucu bir güç olarak göremiyoruz artık ya da görmemeye başladığımız bir süreçte giriyoruz.

Bireysel olarak, bu şehirde yaşayan insanlar olarak bizim güvenliğimizden kim sorumludur veya kim bizim güvenliğimizi sağlayacak? Bu zannediyorum küresel dönemde kentleri etkileyen yahut küreselleşme sürecinin kentleri etkileyen en önemli sonuçlarından biridir. Mesela mafya grupları bu dönemde çoğalmıştır, 90'lı yıllarda adeta patlamıştır, çünkü bir talep var. Biz becerebilirsek kendi

güvenliğimizi, işyerimiz varsa işyerimizin güvenliğini kendimiz sağlamaya başlıyoruz, kamera koyuyoruz, özel güvenlik görevlisi tutuyoruz filan, evimizde isek bir tane çelik kapı yaptırıyoruz gibi. Modern dönem kentlerindeki güvenlik problemiyle ilgili olarak anlatılan şeyleri herhalde 4-5 misli daha fazlasını yapıyoruz, bu hayatımıza girmiş durumda. Siz buna bir de kendi kültürümüzden kaynaklanan silahlanma geleneğini de ekleyin. O zaman sahiden son derece gergin ve güvensizliğin etkili olduğu şehir örnekleri ortaya çıkıyor. Tekrar söylüyorum, küreselleşme döneminin Türkiye’de kentlere getirdiği en önemli sorunlardan biri budur; kentlerin güvenli mekanlar olmaktan çıkmasıdır.

Biraz geriye giderek söylersem, modern dönem kentleri güvenli kentler olarak tanımlanmıştır ama artık güvenlik mitinin çöktüğü bir dönemdeyiz bugün ve onun yerini güvensizlik almıştır. Sağlık alanında böyledir, bütün kamu alanları böyledir, fakat güvenlik belki bunların en can alıcı noktasıdır. Küreselleşme süreci kentlere böyle bir yük ve sorun getirmektedir. Bu da sadece güvenliğimiz için mafya gruplarına, özel güvenlik şirketleriyle anlaşmak ya da buna benzer başka “çözüm”lere bizi götürmüyor aynı zamanda kendimize yeni kimlikler, yeni aidiyetler, yeni dayanışma grupları

arama ihtiyacını da ortaya çıkarıyor. Ben bu şehirde yaşıyorsam beni ne koruyacak, ben kendimi nasıl bir ortamda daha güvenli hissedebileceğim? Buna zorunlu olarak bakıyorum ve kendi çözümlerimi üretiyorum.

1990'lı yıllardan bu yana devam eden kentlerdeki toplumsal ve fiziksel ayrışmaya yol açan faktörlerden bir tanesi de budur. Bu yüzden mesela kentin dışında daha varlıklı grupların bu şehrin güvensiz ortamından kaçmak, musibetlerinden kurtulmak için kendilerine korunaklı alan inşa ettiklerini gözlemliyoruz. Bu tabii şöyle bir şeye yol açıyor: Kendi imkanlarıyla kendilerine korunaklı alanlar oluşturanlar, bir ölçüde kendilerini güvenceye almalarına karşın toplumun önemli bir bölümü bundan mahrumdur, çünkü bunu sağlayacak güce sahip değildir. Dolayısıyla bu aslında toplumsal ve sınıfsal uçurumları da derinleştiren, daha doğrusu o derin uçurumları açıkça görmemize imkân sağlayan bir durumdur. Bunu da bugünün kentlerinin önemli bir özelliği olarak söyleyeyim.

Küreselleşmenin etkilediği bir diğer faktör de göçlerdir. Göçler aslında şehirlere şöyle bir yük getirmiştir: Şehirlerin homojenleşme, yani homojen mahalleler kurulma ve ayrışma sürecini tetiklemiştir. Mesela ben Adapazarı'nı bilirim, bilenler varsa muhafazakar bir yerdir Adapazarı. Orada 1990'lı yılların ortalarından başlayarak Van Mahallesi kuruldu, yani saf Kürt mahallesi kuruldu. İstanbul'da bunun örnekleri var biliyoruz da, İstanbul daha büyük bir kenttir, dolayısıyla çok göze batmıyor belki ve aslında bir ölçüde kanıksadığımız, meşru saydığımız bir şey gibi, ama Adapazarı'nda bile öyle mahalleler kuruldu. Bu zorunlu göçün tetiklediği bir süreçtir ve Türkiye'de pek çok kenti, ama özellikle Adana, Mersin, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, gibi büyük şehirleri çok etkilemiştir. Son yıllardaki kentsel değişim sürecine baktığımızda vurgulamamız gereken önemli unsurlardan bir tanesi de budur.

Son bir değişimden söz edeceğim, sonra toparlayacağım. Bu da, kentlerin günümüzde piyasa kavramına teslim edilmesinin aslında küresel sermayeyle, küresel düzenle ilgili bir durum olduğudur.

Küreselleşme süreci gerçekten de ulus devletinin sınırlarını aşındırmıştır ve aslında modern kent, ki o da ulus devletin kutsalıdır, onun da sınırlarını aşındırmıştır, yani küresel kent bir şekilde küresel sermayenin etkilediği, kendi çıkarlarına uygun olarak değiştirmek ve dönüştürmek istediği mekanların başında gelmektedir. Bu söylem hem küresel sermayenin, hem de söz konusu kentlerdeki yerel yönetici aktörlerin önemli bir bölümü tarafından paylaşılan bir eğilimdir. Bir kenti küreselleştirmek tıpkı 19. Yüzyılda bir toplumu pozitivist aşamaya getirmek gibi, sosyoloji teorisindeki kurtuluş gibi addedilmiştir. Comte'un söz ettiği gibi bir toplum pozitivist aşamaya gelirse kurtulur. Bir kentte küreselleşirse, küresel sermayenin merkezlerinden biri haline gelirse kurtulacağı varsayılmaktadır.

Günümüzde de kentleri yöneten aktörler bir kenti ne kadar küreselleştirebilirsek bu o kadar kentin hayrındır diye düşünmektedirler. Fakat bunun çok önemli toplumsal sonuçları olmaktadır. Çünkü küresel sermaye kenti yeniden dizayn etmek durumundadır. Bu sermayenin mantığı gereğidir, sınırlarına ulaştığında geriye dönerek çizilmiş sınırlar üzerinde yeni bir arayışa girer. Bu anlamda küresel sermaye eski yapısıyla bu yeni ihtiyaca cevap verecek durumda olmayan kentlerin birçok bölümünü, eski gecekondulu mahallelerini, çöküntü bölgelerini, eski yerleşmeleri vb. dönüştürmek istemektedir. Bunlar bizim Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı'nda çok net şekilde görülebiliyor, şu anda mecliste olan yasa tasarısı. Buna en başta söylediğim gibi toplumun penceresinden bakarsak sanki yeni bir iskan diyebileceğimiz bir toplumsal sonucu olacağı görülüyor.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2005 yılı sonu verilerine göre İstanbul'da 85.000 gecekondulu varmış. 85.000 gecekondudan ortalama her gecekonduda 5 kişinin oturduğunu düşünürseniz, -ki "İstanbul'da gecekondulu kalmayacak" diyor Kadir Bey- bu neredeyse 400.000 dolayında insanın mekan değiştirmesi gibi bir şeye yol açıyor. Sahiden de o erken cumhuriyet döneminde gördüğümüz iskan politikalarındaki gibi bir göç hareketi anlamına geliyor. Belki

yerel ve tekil düzeyde gerekleŒir, ama bütün olarak dŒndğ-nzde bir g hareketi anlamına geliyor. Kentleri bekleyen önemli sorunlardan biri budur. Dolayısıyla kreselleŒmenin bu kente getirdiğ sorunlar, bizi Œimdiye kadar yaŒadığımız sorunlardan daha fazla etkileyecektir. Birkaç Œeyi de soru-cevap içerisinde bırakalım, öyle konuŒalım ve Œimdilik bir virgl koyalım. Buyurun.

ORHAN ŒAHİN **(İnŒaat Mühendisi)-**

Kenti tarif ettiniz, Œehri tarif ettiniz, birbiriyle eŒdeğr anlama geldi. Kenti bir bütün olarak değrlendirdiniz, böyle kabul ediyorum. Ancak kente sonradan gelenler geldikleri bölgelerin kültürünü, örfünü, adetini, geleneklerini getiriyorlar ve kentle btnleŒmek istemiyorlar. Yok saymak ve saymamak konusunda nasıl değrlendireceğz? Tabii sizin söylediğiniz en büyük olgu glerle Birinci Dünya Harbi'nden önce Balkanlardan gelen -İstanbul için konuŒmak istiyorum- büyük gler İstanbul'un büyük bölümünü gecekondulaŒma, yani o zamanki imkansızlıklar içerisindeki yapılaŒmalara bırakmıŒtır. Bir trene binip de Sirkeci'den Halkalı'ya doğru gittiğiniz zaman demiryolunun üst tarafındaki surları bile iŒgal ederek yapılmıŒ olan yapıları göreceksiniz, bunlar da kısmen gecekondulardır.

Dolayısıyla Balkan Harbinden sonra Birinci Dünya Harbi ve ondan sonraki dönemler içerisinde Anadolu, Avrupa bir bakıma İstanbul yöresine akmıŒ ve gecekondulaŒma olgusu meydana gelmiŒ. İlk rneğni verdiniz, 1940'lardaki Zeytinburnu'nda Vehbi okuarlar'ın arazisini bir arkadaŒımız söylemek istiyordu.

Bana göre gecekondulaŒmaya iki türlü değrlendirmek lazım. Birincisi, mafya dediğimiz menfaat gruplarının özel sektörün, özel kiŒilerin, Œahısların veya kamunun arazilerini paylaŒarak belirli para karŒılığnda satmalarıyla baŒlıyor; ikincisi de, kamunun arazisini belirli gler.

Sizin Örnek Mahallesi dediğiniz, bunu çoğaltalım, Sultanbeyli; bunu çoğaltalım Küçükarmutlu, Büyük Armutlu, Gaziosmanpaşa tarafındaki kısım, yani bunu yüzlerce çoğaltabiliriz. Dolayısıyla bu gecekondulaşmanın kente getirmiş olduğu çok büyük yükler var. Ben o noktadan ziyade, sizin deminki söylediğiniz noktaya tekrar vurgu yapmak istiyorum. Örfünü, adetini, kültürünü X bir bölgeden gelmiş olan kişi, şalvarını bırakmıyor, sarığını bırakmıyor, ineğini de besliyor, Fatih'in arka mahallesinde 7. katta da horozlarını besliyor. "Bunu kentli saymamak" diyorsunuz. Nasıl kentli olacak bu? Kentin kendine özgü bir kültürü olmalı, kentin kendine özgü bir örfü, adeti, geleneği, yazılı bir kültürü olması lazım, sistemi olması lazım. Siz bu sisteme uymadığınız zaman bu kente uymazsınız.

İsmi tam hatırlayamıyorum, ama Osmanlı döneminde Amerika'ya gidip orada çok ünlü bir profesör olmuş ve 1926'da İstanbul'a geldiği zaman sorarlar, "Hocam İstanbul'u nasıl buldunuz?" diye. "Ben koskocaman bir imparatorluk başkenti bırakıp gittim, koskoca bir Anadolu kasabası buldum" der. Teşekkür ederim.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Paralel bir şey soracaksınız. Peki o zaman buna dair birkaç şey söyleyeyim. Biraz akademik bir cevap vereyim, oradan İstanbul örneğine geleceğim. Kent sözcüğünün kökeninde uygarlık sözcüğü var. İngilizcesiyle civilization, o da Latince yurttaş anlamına gelen civitas'tan gelir. Yurttaş ise kentte yaşayan kişi demektir, yani kentte yaşıyor olması lazım. Başka ölçütler de var erkek olması, zengin olması gibi, ama temel vurgusu kentte yaşayan kişidir yurttaş. Civilisation buradan türeyen bir kavram, uygarlık, yani kentli bir ruhu var.

Bu batılı okuma, mesela Braudel'in okuması böyle. Doğulu okuma da ise bildiğiniz gibi uygarlığın karşılığı olarak medeniyet kullanılır ki o da kökenini "Medine"den alır. Medine şehir demektir Arapça. Medeniyet de yine kaynağını şehirli olmaktan alır, yani hem doğulu okuma, hem batılı okumada aslında kent ve uygarlık arasında bir bağ olduğunu bize anlatır.

Tekrar söylüyorum; bu okuma 18. yüzyıl okumasıdır, 18. yüzyıldan geriye dönerek yapılan bir okumadır. Bunu tersine çevirip okuduğumuzda o zaman şöyle bir şey çıkar: Yurttaş, yani kentli, yani uygar; yurttaş olmayan, yani kentli olmayan, uygar olmayan-
dır.

Bu o kadar etkili bir düşünme biçimidir ki, geleneksel Marksist teoriyi de etkilemiştir. Mesela Karl Marks'ın teorisinde de kır ahmaklığın, geriliğin ve ilkeliliğin mekanıdır, kent de tersidir. Sorumuz şu: Bu okumayı olduğu gibi kabul edelim mi? Benim sorduğum soru bu. Bu okuma doğru mu?

Benim cevabım, bu okuma doğru değil, böyle okumamak gerekiyor, böyle okuduğumuz zaman çok sahici olmayan bir kategorik ayrımaya gideriz. Konuşmamın en başında söylediğim, bazı özgün şeyler vardır ki teoriye uymaz, o zaman onların da teorisini yapmak gerekir. Bu biraz ona benzer bir özgün durumdur, uymuyor. Dolayısıyla öncelikle teorik bir problem olduğunu düşünüyorum.

Türkiye'ye, İstanbul örneğine gelince, sanıyorum Can Kıraç'ın kitabında okumuştum, Koç grubunda 40 yıl çalışmış ve emekli olmuş, anılarını yazmış. Ben de orada okumuştum. Siz de karşılaşmışsınızdır mutlaka. 1940'lı yılların İstiklal Caddesi anlatılırken kentli imgesi o kadar açık tarif edilir ki, takım elbiseli filan, giyimden kuşamdan davranışa ve konuşma tarzına kadar her şeyi kentlidir, kent dediğiniz odur. Ne varsa artık ondan sonra gelen, bu kentli imgesini tahrir etti denir ve hep o imgeye bir özlem dile getirilir, yani öyle olsa idi keşke diye. Bakın bu, o kadar güçlü bir yarıdır ki, bu kente yerleşmiş köylüler üzerinde de etkili olmuş bir yarıdır. Bunu şöyle söyledim: Bu kente önce gelmiş köylüler sonra gelenleri suçlamışlardır. Tam da bu sebeple, kenti bozdukları için, yani kentli imgelere ve değerlere uygun davranmadıkları için.

Buradan şuraya geleceğim: Sahiden bu kentte saf yani pür bir kentli kültürü ne zaman oldu ve nerede oldu? Benim okumalardan bildiğim tek örnek Kıraç'ın da sözünü ettiği İstiklal Caddesi imgesidir.

Şunu söylüyorum: O bile belki kendi içinde farklı bir yerden bakıldığında farklı şeylerin görülebileceği bir örnektir. O anlamda saf bir kentli kültürü bu şehirde, modern şehirlerde aslında hiçbir zaman olmadı. Dolayısıyla ona bakarak ve onu ölçü alarak ötekilerini dışlayan bir söylemin meşruiyeti yok, fakat bu şu demek değildir: Kente her yerleşen toplumsal grubun kültürü son derece iyidir. Hayır, her kültür kendisi için anlamlıdır, başkası için öyle olması gerekmez. Terside doğru değil, yani bir kültürü ne yüceltmek gerekir, ne de yerin dibine batırmak. onu kendi koşulları içerisinde anlamak ve açıklamak gerekir.

Mesela geçen ay İzmir’de Şehirlilik Kongresi’nde bildirimini sunarken bir gecekondlu mahallesindeki resimleri gösteriyordum. Yaklaşık 40 kadar mahalle fotoğrafı vardı. Bunlar sırayla geçerken herkes sessizce izliyordu. Bir tanesinde bir aile kendi bahçesinde çamaşır ipi çekmiş ve iç amaşırılarını asmış. O kare geldiğinde salonda gülüşmeler oldu. Neden? Çünkü bu tipik bir şeyi yansıtıyor, bizim çok alışık olmadığımız veya bize komik gelen, belki bizim yapmadığımız bir şey, fakat bu da bir kültür.

Burada benim ölçüm şu: Eğer o kişinin kültürü gündelik hayatta ötekine zarar veren, ötekini rahatsız eden bir pratik tavra dönüşmüş ise ona kamu adına müdahale etme hakkı vardır. O kültürünü terk etsin diye değil, kimseyi rahatsız etmesin diye. Bunun ötesine geçtiğiniz zaman bence müdahaleci bir tavır olur, yanlış olur.

Bu bakımdan ben bu şehre baktığım zaman gecekondlu semtleri de benim için anlamlı, o izole edilmiş korunaklı siteler de anlamlı, yani her şey kendisi için anlamlı. Bu iki farklı mekana sık girip çıkan insanlardan biriyim. İki mekanın da haleti ruhiyesine tanık olan, gören, havasını soluyanlardan biriyim.

Toplumsal bir yerden bakınca mekanların böyle kalın sınırlarla ayrılmış olması hem bir soruna hem de bir tehlikeye işaret ediyor. Ama gündelik hayatınızı onun içinde sürdürmek noktasından baktığınızda o mekan kendisi anlamlıdır. Öyle bakmak gerekir. Bu anlamda mesela beni rahatsız eden şeyler olur.

O yüzden fazla kalmam bazı mekanlarda, ama o onun için anlamlıysa ve beni sadece o anlık, orada bulunduğum için rahatsız ediyorsa o kadar, yani onu söyler geçerim. Başkasını rahatsız eden, yani komşusunu, birlikte yaşadığı insanları rahatsız eden bir şey varsa, evet ona kamu yararı adına -ölçüm budur- müdahale etme hakkı vardır, ama onun ilkel, cahil, barbar vesaire olduğunu söyleme hakkımız yoktur.

ABDUL SELAM SUVAKÇI- **(İnşaat Mühendisi)-**

Söylemlerinizin çoğuna katılıyorum farklılıkların birarada olması söylemine de katılıyorum. Burada esas tartışılması gereken Türkiye kapitalizminin gelişme sorunu, dolayısı ile dünya kapitalizmine eklemelenmesi sorunu. Türkiye'deki gecekondulaşma sorunu kendine özgüdür. Latin Amerika gecekondularına benzemez, teneke değildir. Türkiye'deki gecekondulaşma Türkiye sanayisinin ucuz emek sağlayan önemli yerleşimleridir. Bu gecekonduları nostaljik olarak anabiliriz ancak hiçbir gecekondu bölgesi mühendislik mimarlık hizmeti görmemiştir. Hele apart-kondulara dönüşmesi ile yapıların güvenliği çok ciddi bir şekilde ortaya çıkmıştır. Depreme karşı dayanaksızdır. Gecekonduların yer aldığı araziler çoğunlukla kamu arazileridir. Bazı özel araziler üzerinde de kurulmuştur ancak özel arazilerin sahiplerinden bazıları buna izin vermemiştir. 1 Mayıs Mahallesi bunlardan biridir. Türkiye'de kapitalizm herkese şu veya bu şekilde pay dağıtmıştır. Türkiye'de herkes ranttan pay alabilmiştir.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Aslında 1 Mayıs tartışmasına çok fazla girmedim, zamanımızı da o alsın istemediğim için, fakat iki noktayı belirtmem gerekiyor. Bu önemli, şu açıdan önemli: Bir kere gecekondu mahallelerindeki ayrışma, yani sınıfsallaşma Türkiye'de kapitalist sistemin kentlerde yarattığı sınıfsallaşmayla paralel giden bir şey. Ancak bunun hareketli olduğu bir dönem var, 1980'li yıllarda, 84 yılında gecekondulara yönelik olarak çıkarılan yasalar.

Burada sizin söylediğiniz şeyi doğrular, destekler bir şey söyleyeceğim. Kapitalist sistem aslında her zaman, Türkiye'de de özellikle 80'li yıllarda kentsel mekanları satarak, yani mekanın -Karl Marks'ın ifadesiyle söylersek değişim değerini ön plana çıkaran bir politika uygulayarak kendi krizini çözmüştür. Gecekondu mahallerinde de gecekonduların, mesela 1 Mayıs'taki gecekonduların

kullanım değerli konutlar olmasının ömrü 1980'li yılların sonunda, diğer gecekondular mahallelerinde ise 1980'li yılların ortalarında çözülmüştür. Dolayısıyla bir ayrışma, bir sınıfsallaşma dediğimiz şey bu mahallelerde ortaya çıkmıştır.

Burada eskiden gecekondular sahibi olan insanların bir bölümü arsalarına apartman yaparak sınıf atlamışlardır ve Oğuz Işık ile Melih Pınarcıoğlu'nun Sultanbeyli örneğinde çok iyi anlattıkları gibi, sonradan kente gelenler, özellikle 90'lı yıllarda gelenler ise bu yoksulluk nöbetini devralan yeni bir toplumsal kesim olarak görünmeye başlamıştır. 1 Mayıs'da da bu süreç işlemiştir. 1 Mayıs'ın kendine has bir tarafı var gerçi, yani İstanbul'da gecekondulara af çıkarılırken, 1 Mayıs bunun dışında tutulmuştur. Bu çok özgün bir durumdur, yani 84'ten 89'a kadar İstanbul'da gecekondular mahalleleri patır patır inşaat alanına dönerken, 1 Mayıs Mahallesi'nde buna izin verilmemiş, buna 1989 yılında SHP'li bir adayın Ümraniye Belediye Başkanı olmasıyla birlikte izin verilmiştir. Bu da kendine has bir durumdur, ama sonuç olarak 1 Mayıs kendi içinde sınıfsallaşma dediğimiz süreci yaşamış ve kendi varlığını üretmiştir.

İkinci söyleyeceğim şey ise 1 Mayıs'da aslında bir tane yıkım yok, birçok yıkım var, bildiğimiz üç büyük yıkım var. Büyükten kastım, bir tanesinde mahallenin toptan yıkıldığı, bir tanesinde 1/3'lük bölümünün yıkıldığı bir durum var. Bu 1/3'lük bölüm -ki son yıkımdır- bir özel kişinin arazisidir, Kemal Ilıcak değildir, bugünkü Atatürk'tür orası. Diğer iki yıkım ise tamamen Hazine arazisi üzerine yapılan konutları hedeflemiştir ve bütün konutların yıkıldığı iki büyük yıkımdır. Bunu da bir bilgi olarak bilelim diye söylüyorum. Buyurun.

ZEKİ KARADENİZ **(İnşaat Mühendisi)-**

Hocam, bir soru sormak istiyorum. Niçin kapitalistleşme yerine modernleşmeyi kullanıyoruz? Modernleşme çok daha sosyolojik bir şey, kapitalistleşme süreci ekonomik bir süreç. Daha farklı an-

lamlar çıkıyor. Sanki bir şey gizleniyormuş gibi geliyor bana; o açıdan soruyorum.

İkincisi, kent burjuvayla tarifleniyor, yani burjuva kale demektir. Petersburg gibi Hamburg gibi Batı Avrupa kentleri, Ortaçağ kalelerinin etrafında kurulmuştur. Batı Avrupa'da kentleşme süreci kapitalistleşme süreci tamamlanmış, ama Türkiye'de kapitalistleşme süreci tamamlanmadığı için -aslında gecekondu oluşumunu, problemleri vesaireyi tartışıyoruz- bu sürecin içindedir. Gündemi yakalamak itibariyle onun ismine de küreselleşme diyoruz. Batıdaki homojen sürece bakarsak, tarihte müthiş bir yıkım vardır; Paris'te, Hamburg'da, Londra'da müthiş yıkımlar vardır. Orada kapitalistleşme sürecini tamamlamış kentleri esas alarak biz kendimize bakıyoruz. Buradan da çeşitli varsayımlar çıkartarak kent merkezli olarak özgün bakmıyoruz bu sürece, Türkiye'de. Kentte farklılıkları kurmak lazım, kapitalistleşme farklılıklardır.

Bir diğeri de, homojen ve kapitalistleşmeden farklı olarak kentte farklılıkları korumak lazım. .... ortak anlayışı budur. Her şeyde öyle düşünüyorum. Evimizin iç mekân düzenlenmesi bile aynıdır. Dolayısıyla kapitalizm ortaklaştırmıyor, her şeyi standartlaştırıyor aslında. Biz şimdi özgünlüğü nasıl kullanacağız? Bir çok şey nostaljik geliyor bana..... Burada imar durumu anlatıldı. Gecekondu mahallesinde 1919 savaşında, küçük parçalar halinde apartmanlar yerleştirilmiş. Vatandaş gelmiş bir kısmı ..... yere gidiyor, bir kısmı da oradaki yerini satarak Dudullu'da farklı bir gecekondu ortaya çıkıyor.

Ben Ankara'da Altındağ'da bulundum. Burası şimdi yıkıldı ve yerine apartmanlar yapıldı. Bu süreci anlatıyorum, çünkü çok canlı yaşadım, halen daha yaşıyorum arkadaşlar. Apartmanların oluşması güzel olmadı, benim için nostaljikti, ayağım toprağa basıyordu, böyle daha güzel oluyordu. Annem-babam açısından sorunu şöyle düşünüyorum: Su ve elektrik problemi olmayan, yani nereden baktığınıza bağlı; yani sınıfsal bir olay. Sınıfsal bir olayı, psikolojik

bir olayı tartışmaya başladığımız zaman işin içinden çıkamıyoruz. Bunu muhafaza etmeye gerek var mı? Bu konuda biraz radikal olarak da hareket etmek gerekir diye düşünüyorum.

Sorun esas olarak İstanbul'un bu kentleşme problemi, kent yaşa-mından pay alamamak mücadelesi midir acaba. Yeni gelen göç-men kentte yeni ekonomik ve sosyal haklar kazanamıyor da acaba bundan dolayı mı bu gettolaşma oluyor?

Teşekkür ederim.

Dr. şÜKRÜ ASLAN-

Sahiden bir kente mühendisin ve plancının elinin değmesi çok önemli. Doğal afet falan o da bunun nedenlerinden bir tanesi, ama tek nedeni değil. Geçen sene Karadeniz yolculuğu yapmıştım. Tekneyle denizde gezerken Rize'ye bakıyoruz. Rize'yi ilk kez o zaman gördüm. Anladım ki Rize'ye bir plancı eli değmemiş gibi, yani denizden baktığımda öyle gördüm. Plancı eli değmemiş, bir müteahhit eli değmiş gibi, tam bir müteahhit şehri. Tipik bir örnektir, belki bir model olarak seçilip alınabilir, “bir müteahhit kenti ne demektir?” diye Rize örnek olarak seçilip anlatılabilir. Buyurun.

ZEKİ KARADENİZ-

Siz cevap vermeden bir soru daha sormak istiyorum. Hukuksal sistem yeterlidir, çünkü Londra'nın yenilenmesi diye bir olay vardır. Londra'nın yenilenmesinde yerel topluluklar da sürece katılıyorlar. Yaşam kalitesi yükseltiyor, gelir seviyesini yükseltiyorlar ve yerel kalkınma programlarıyla başladılar buna. Yani taşımak anlamında bir şey değil, oraya yerleştirmek anlamında. şöyle söyleyeyim bu topluluğa karşı: Bakmayın, Londra daha katılmıyor zaten. Yani öyle bir dünya da var. Orada hakikaten yaşam kalitesini yükseltiyor, geliri yükseltmek, mesleğini değiştirmek gibi küreselleşmenin getirmiş olduğu meslek değiştirme sorunları var. Bunların

hepsini sağlıyorlar, fakat yerel topluluk olarak katılmıyor. Oradaki sorunla Türkiye’deki sorunları netleştirmemek gerekiyor.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Modernleşmeyle kapitalizm arasındaki fark şu aslında: Kapitalizm daha çok ekonomik süreçleri anlatan bir terim. Modernleşme ise onun siyasal, marksist teorideki “üst yapı” kısmını da kapsayan bir kavram. Modernleşme dediğimiz zaman siyasal süreçleri, kültürel süreçleri, ekonomik süreçlerin hepsini tanımlıyor. Modernleşme kavramı akademide yüz yıldır var aslında, hatta belki de daha fazladır. Şu doğrudur, yani modernleşme akademik yazında, kapitalizm siyaset yazınında kullanılan bir terimdir.

Benim gibi hem siyaset, hem de akademik geleneği olan biri için yazında kimi zaman kapitalizm, kimi zaman modernizm sözcüklerini kullanırım, ama akademide modernizmin daha çok tercih edildiği doğrudur. Bununla birlikte kapitalist sistemin eşitsizliklerini ve çelişkilerini, gerilimlerini, sorunlarını birebir ve çarpıcı bir şekilde anlatan bir terim olmadığı da doğrudur, modernleşme, yani tersine sanki onu olumlayan bir süreç gibi anlatıldığı da doğrudur ve yerleşik kanı da böyledir aslında. Modernleşme dediğimiz za-

man iyi bir şeyden söz ediyoruz gibi ama aslında burada sözünü ettiğimiz kapitalist modernleşmedir ve doğrusu bu anlamda “iyi” bir süreçten söz etmiyoruz.

Nereden bakmak gerekire gelince, “gettolaşma sınıfsal süreçlerden de besleniyor” denildi. Getto kavramı veya varoş kavramları aslında biraz sorunlu kavramlar, kendi bakış açımaya göre söylüyorum. Tam bir karşılığı yok aslında. Varoş sözcüğünü kullandığımız zaman diyelim ki Macaristanlı biriyle aslında aynı şeyleri anlatmıyoruz, Hollandalı biriyle aslında aynı şeyleri anlatmıyoruz. Sözcük olarak surların dışında kalanları anlatır ama mesela surların içerisinde yaşayan, korunaklı site oluşturmuş ve orada kendine toplumsal bir hayat kurmuş bir toplumsal grup, varsılların toplumsal grubunun bir üyesi olarak varoştan söz ettiğimiz zaman, o korunaklı duvarların dışındaki bir yerden söz ettiğimizde oturuyor gibi, ama bu da sorunlu bir şey. Bu bakımdan varoş terimi, sözcüğün kökenindeki anlamına bağlı kalındığında bugünkü kentsel gerçekliği açıklamakta sorunlu bir terim; bir.

İkincisi, Türkiye’de varoş sözcüğünün kullanılmasında da sorun var gibi geliyor bana. Çünkü 90’lı yılların ortalarından itibaren bu çok kullanıldı ve varoş diye Sultanbeyli, 1 Mayıs Mahallesi, Gazi Mahallesi, Gülsuyu Mahallesi, Sarıgazi, Okmeydanı gibi yerler örnek verildi. Dikkat ederseniz hep aynı yerlerin isimleri geçiyor. Bunlar içerisinde Sultanbeyli yavaş yavaş elendi aslında, yani devre dışı kaldı. Nedeni Sultanbeyli’de artık o kitlesel tepkiler olmamaya başladı, daha sisteme eklemlendi gibi, fakat diğerlerindeki gerilimler devam etmektedir. Bence Okmeydanı, Sarıgazi, 1 Mayıs, Gülsuyu ve Güzeltepe Mahallelerindeki gerilimleri de çok özgün bir yere oturttuk okumamız gerekiyor. Nedir o özgünlük? Benim gördüğüm bu, 1970’lerin, 80’lerin siyasal hareketlerini temsil edenlerin esas olarak buralarda kısmen taban bulabilmiş olmasıdır; bu bir özgünlüktür. Dolayısıyla bu siyasal yapıların merkezi düzeyde tepki gösterdiği herhangi bir siyasal gerilim net şekilde bu

mahallelerde izlenebiliyor. Diğer yandan, bunu tersinden okursak, eskiden kent merkezlerinde yapılan kentsel siyasal hareketlerin artık kent merkezlerinde gerçekleşmiyor olması önemli bir özelliktir. Mesela, eskiden Taksim gibi kent merkezlerinde gerçekleşen siyasal gösterilere katılmak için gecekondulu mahallelileri kent merkezlerine gelirdi, şimdi tersi bir durum yaşanmaktadır. Daha doğrusu artık kent merkezlerinde sürekliliği olan siyasal gösteriler yok gibi. Daha çok gecekondulu mahallelerinde ve onlarında bir kısmında olmaktadır. Bir nedeni de bu.

Bir başka nedeni de, bu mahallelerin kültürel bir gelenek olarak aslında daha çok alevi nüfusa ev sahipliği yapıyor olmalarıdır. Alevi mahallelerinde sosyalist örgütlerin geçmişten gelen birtakım tarihsel bağlar nedeniyle daha kolay ilişki kurabiliyor olmaları sözkonusudur. Bu yüzden bu hareketler daha çok orada oluyor ve klasik saldırganlık tarifleri bana sağlıklı gelmiyor. Mesela bunlar buzdolabı alabilecek insanlar değil, o yüzden buzdolabı satan bir mağazayı taşıyorlar filan. Bana hiç sahici değil.

Bu iki özgün durumu söylerken aynı zamanda bir tahminimi de söyleyeyim. Bana göre bu mahallelerde, önümüzdeki dönemde bu siyasal tepkilerin dozu azalacaktır. Şundan dolayı azalacaktır: Bu mahallelerdeki siyasal hareketlerin toplumsal tabanı olan Alevi kesim, 1990'lı yılların ortalarından itibaren kamusal alana çıktığından beri ve çıkabildiği ölçüde resmen değilse bile bir kimlik olarak enformel bir şekilde, gayri resmi bir şekilde tanındığı ölçüde ve sürece bu radikal sol hareketle de mesafesini açacak; radikal sol hareketin dışında kalmaya yönelecektir. Bunu görebilmek mümkündür.

Alevilerle sol hareket arasında geçmişte böyle bir tarihsel bağ kurulabilir ikisinin de sistemin dışında kalıyor olması nedeniyle.

Ama Şimdi bir tanesi sistemin içine doğru çekildikçe ve gorünür oldukça, ötekiyle bağı doğal olarak zayıflayacaktır; bu da Őuna yol açacaktır: Bu siyasal hareketler soz konusu mahallelerde de önümüzdeki dönemde aslında etkilerini azaltacaklardır.

Bu söylediğim aslında tamamen siyasal sınırlar içerisindeki bir söylemdir. Sözünü ettiğimiz mahallelerin başka bir tarafı daha var. Bu mahallelerin kentsel dönüşüm projelerinin hedefi haline getirilmelerinde aslında belki bu potansiyel muhalif kimliği nedeniyle bir ölçüde devre dışı bırakılma arayıŐı da etkili olabilir; böyle de düŐünülebilir.

Bunu nereden biliyoruz? Mesela Gzelterpe Mahallesi zerine bir çalışma yapıyorum. TEM Otoyolu yapıldığında bunun bağlantı yolları belirlenirken “nereden gitmeli, nereden gelmeli, nasıl olmalı?” diye, buralarda yaşayan insanların anlatıları gösteriyor ki tercihler orada çok sık deęiŐmiŐ ve politik kimliği olan yerleŐimin yüzde 90 gibi önemli bir bölümü o bağlantı yolunun sınırları içerisinde kalmıŐ.

Şimdi istimlak edilip tasfiye edilme süreci büyük ölçüde tamamlanmış gibi. Dolayısıyla sistem için böyle arayıŐlar da olabilir. Mesela Gülsuyu bunun tipik örneğidir diye düşünüyorum. Çünkü Gülsuyu, varoş dediğimiz zaman akla ilk gelen yerlerden biridir. Gülsuyu, Marmara Denizi’ne tepeden bakan sahiden çok güzel bir yerdir. Bunun, gecekondulular tarafından iŐgal ediliyor oluŐu iki sebepten dolayı rahatsızlık vermiŐ olabilir:

Bir, en baŐtan beri söylediğimiz kent imgesine uygun bir Şey değildir, bunun yıkılması gerekir. İki, bu kadar değerli bir arazi ki kent toprağı her zaman değerlidir, ama küreselleşme sürecinde çok daha değerlidir, pahalı bir meta haline gelmiŐtir. “O zaman bunu başka Şekilde değerlendirmek gerekir” diyen yeni bir düşünme biçimi vardır. Başka Őekil dediğimiz nedir? Mesela oteldir, toplu konut bölgesidir vb..

En önemli şey bu, ama orada biraz sorunlar var. Gülsuyu ile ilgili projeyi dinledim, bizim şehircilik hocalarının bir bölümü ilgilendi. Büyükşehir Belediyesine proje hazırladılar. Onun içeriğini bilmiyorum, ama hem projenin katılımcıları, hem projenin kıyısında, köşesinde olanların anlatılarında biraz çelişkiler de var. Şöyle şeyler oluyor: Mesela İnşaat Mühendisleri Odası da kentsel sorunları tartışan aktörlerden biri olarak İstanbul Metropolitan Planla ilgili diğer odalarla birlikte açıklama yaptı. Belediye bu planı üniversite hocalarına yaptırıyor, Ben de üniversiteden biriyim, ama belediye de tabii kime yaptıracağını biliyor ve tercihini ona göre yapıyor.

Ne yazık ki bu açıdan, üniversitelerin de bu işte birtakım negatif rolleri var; bunu söylemek durumundayım. Bu metropolitan plana da, birçok akademisyen katıldı burada, plan yaptılar ve İMO da bunun yasal olmadığına dair açıklama yapan meslek odalarından birisi. Dolayısıyla burada “üniversiteler iyi şeyler yapıyor” diyebilecek durumda değilim açıkçası.

Dr. BESİME ŞEN **(MSGSÜ Şehircilik Bölümü)-**

Şehircilik bölümünün yaptığı bir pilot projesi gibi bir şeydi Planlama Müdürlüğü'nün önerisiyle giren. Pilot proje olmasının nedeni de Türkiye’de ilk kez eski gecekonduların dönüşümünü katılımcılık modeli üzerinden gerçekleştirmek, yani direkt o yerel örgütlenmelerle birlikte oranın asıl sorunları nelerdir, o sorunlar üzerinden dönüşüm modelini oluşturmak için yapılan bir şeydi. Aslında orada bir analiz çalışması yapıldı, analiz çalışması üzerinden de bir katılım modeli oluşturulmaya çalışıldı. Böyle bir şey aslında yapıldı, ama bir pratik öneri, bir dönüşüm modeli çerçevesinden çıkarıldı.

Fakat bunun uygulanması için Büyükşehir Belediyesi’nin birimler arasında yekpare yaklaşımı, yani Büyükşehir Belediyesi orayı dö-

nüfûs alanı olarak ilan etmişti, fakat Planlama Müdürlüğü de aslında Büyükşehirin perspektifinden biraz daha farklı olarak, daha duyarlı yaklaşarak yerle birlikte yapalım, yani bir örgütlenme var. Dolayısıyla o semtte o insanları orada tutarak sorunları çözme üzerinden bir şey yapalım, yani fiziksel çevrede sorun varsa sorunları çözelim, altyapıya dair sorun varsa onu çözelim, toplumsal sorunlar falan var. Orada sorun tespiti yapmak, onları öne çıkarmak üzerinden gelişen bir şeydi.

Dört üniversite çalıştı. Her biri başka bir semte çalıştı. Dediğim gibi bu yapıldı, şimdi aslında epeyce kapsamlı doküman var Planlama Müdürlüğü'nün elinde. O dokümanlar gerektiği zaman herkesin yararlanabileceği doküman. Ama onun uygulanması için hakikaten Büyükşehirle birlikte hareket edilmesi gerek. Büyükşehirin iradesi ise, daha çok demin bahsettiğimiz Planlama Müdürlüğü'nün üzerinde de yer alan bugünkü Nazım Plan Bürosudur.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Aynı şeyden mi bahsediyorsunuz?

SALONDAN-

Evet.

SALONDAN-

Esas konu burada, yani üniversitelerde katılma bazında projeler hazırlanıyor, meslek odalarımız bunu bilmiyor, halkımız az çok biliyor. Dolayısıyla kentli olarak Büyükşehir Belediyesinin İstanbul Metropolitan Nazım Bürosu, o insanlara karşı doğru projelerin nasıl yapılacağı konusunda dayatma yapmakta yahut da bir şeyler yapmakta. Orada izlediğim bütün projeler yerel toplumun katılımı anlamında projelerdir.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Doğru da bizde iki türlü proje çalışması oldu. Bir tanesi, böyle burada anlatılan bir projeydi, bir de metropoliten planlamayla ilgili başka bir çalışma vardı. Bu ikincisi doğru, böyle.

ASUMAN TÜRKÜN (Yıldız Teknik Üniversite Şehir Planlama Bölümü)-

Dönüşüm projelerinde en temel sorunlardan biri, katılımcılık modeli önerisi, bu nasıl gerçekleşecek, bunun araçları sizce nelerdir?

Bir katılım sağlıyor olabilirsiniz, ama orada çok çeşit insan olabilir, kiracı oluyor, bir şekilde tapu alan olmuş oluyor. Farklı tür gruplar var ve bunlar için ne yapılacağı, ne tür araçlar var hem hukuki olarak, hem daha sonra bunları burada tutmak anlamında bunlarla ilgili ve de çoğunlukla sadece tapu almış olanlara verilebilir. Fakat o bile ödeme usulüyle yapılıyor.

Aslında bütün bunlar hukuki olarak da ters şeyler, yani her ne kadar katılım olsa da, o katılımda önünde sonunda sadece dediğim gibi tapuları olanlar sahip oluyorlar, ama bir ara Şükrü'nün de söz ettiği gibi bir sürü insan muhtelif tapu almış durumda. Tapu tahsis belgeleri var ve tapuların da ne olacağı belli değil. Dolayısıyla her dönemin satın alma ve sahip çıkma koşulları farklı gecekonduda. Bu farklı gruplara nasıl müdahale edilecek, bunun araçları nedir? Bunun üzerinde aslında tartışılması lazım.

Sonuç olarak aslında çoğu insan gecekondu bölgesinden geliyor. Gülsuyu'nun yapısını bilmiyorum, İstanbul'da bildiğimiz nokta daha çok. Orada yüzde 70 kiracılık fark ediliyor ya da kimisi kamu arazisi ama. Hazine arazisinde, kimisi orman arazisinde, yani bunların önceden belirlenmesi lazım.

Kimin ne tür yasal şeyi var ya da hangi hakları olacak ya da özele niye yapılınsın? Bir de işin o tarafı var, yani siz buna zamanında tapu veya tapu tahsis belgesi vermişsiniz. Diğer başka hiçbir alana özel mülkiyet hakkı tanımamışsınız. Fakat bunlar dönüşme sırasında “siz bunları aldığınızın altında ödeyeceksiniz. Benim sana verdiğim 100 ise, benim seninkine biçtiğim fiyat 50. Böyle bir şeyi, özel mülkiyetin bu kadar yaygın olduğu bir toplumda nasıl yapabilirsiniz? Bunun bir meşruiyet problemi var.

Dolayısıyla zaten o süreçte de birçok insan o parayı ödeyemiyor, o sürece giremiyor, yani katılım dediğimiz şey sözde kalıyor. İsteddiğimiz kadar model alalım, katılım değil. Bunun araçları belli değilse, bundan yararlanılmıyor zaten, havada kalıyor, uygulanmıyor, çünkü bu tartışılmamış bir konu.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Çok doğru.

CEMAL GÖKÇE
(İMO İstanbul Şube Başkanı)-

Ben de bir-iki şey söyleyeyim. Teşekkür ederim Hocam. Buraya gelmeden önce televizyonu açmıştım, Kızılay’ın bir toplantısı vardı. Başbakan da o toplantıda konuşuyordu. “Bu kentte 2.5 milyon motorlu taşıt var. Ben İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken 95’lerde dedim ki, ‘İstanbul’a gelenlere vize koyalım” Şimdi de aynı görüşteyim. Şimdi şunu yapmamız lazım. Bakın, biz şu kadar kavşak yaptık, şu kadar köprü yaptık, şu kadar yol yaptık, buna rağmen İstanbul’un problemlerini, ulaşım altyapısını çözemiyoruz. Şimdi de şunu yapmamız lazım: Artık İstanbul’da trafiğe çıkacak olan araçlar her isteyenin kendi keyfine göre değil, plaka sınırlaması getirelim, ancak böyle çözeriz” diyor.

Bu işin bir boyutu, böyle sıradan ve düz bir mantıkla, anlayışla baktığın zaman kabul edilebilir yanları olabilir, fakat bir taraftan da hocamızın söylediği çerçevede meslek odaları izliyorlar, işin içindeler, katılımcılığın da sözü olduğunu da biliyorlar.

Mevcut belediye hangi birim olursa olsun -bağışlayın hocam benî eğer kendisini kapsamayan ve kendisinin daha önce belirlemiş olduğu bir rapor veya bir çalışma düzeni önlerine koymuşsa, bunu zaten ortaya koyuyor. Çünkü bu ülkenin ve bu kentin 1997 yılında ortaya konulmuş olan 1997 Yılı Ana Ulaştırma Planı vardı. Bu ana ulaşırma planı gerçekten kent arazisinin nasıl kullanılacağına yönelik düşünölmüş, programlanmış, katılımı esas almış olan bir çalışma. Bu ana planda ne varsa ona aykırı her şey yapıldı, yaptırınlar da Anakent Belediyesi. Şimdi diyor ki, “araçlar sokağa çıkmasın.” Ama ne yapıyor? İstanbul’da bulunan bütün boş alanlar, boş arsalar ne varsa gerek kent merkezlerinde, gerekse yeni oluşan sizin sosyolojik olarak kent parçaları arasında ne kadar boşluk oluşmuşsa, bu boşluğu TOKİ kanalıyla yeniden yapılandırıyor. Peki bunu Başbakan da, -aynı konuşmada- TOKİ’nin de önemli işler yaptığını söylüyor.

Her yeni bir apartman demek yeni bir otomobil demektir, daha doğru birim anlamında veya birkaç tane. O zaman demek ki İstanbul’daki ulaşımı çözebilmek için İstanbul’daki konut sayısının sınırlanması lazım. Sınırlamayı zorla yapabilir misiniz? Yapabilme şansı yok. Başka yerlerde yeni çekim merkezleri oluşturman lazım. İstanbul gibi kentler çekim merkezi olduğu sürece göç olacak, kaçınılmaz olarak olacak, bunun önünü kesme şansın yok. O yüzden bir tarafta İstanbul’un küresel bir kent olması çerçevesinde yeniden yapılandırıyorsun, bir taraftan “otomobilleri sınırlayalım” diyorsun. Söylediğin doğru, yani genel çerçevede doğru, fakat yapılan uygulamalar öyle değil. Tam da zaten problem burada başlıyor, yani yöneticilerle kullanıcılar ve halk arasındaki problem burada başlıyor.

Depreme hazırlanma çerçevesinde Zeytinburnu'nda 16.000 mertebesinde konut var. Bu 16.000 konut gezilmeye çalışıldı. 3.000 konuta giremediler oraya gidenler. Zeytinburnu'nu iyi bilirim, o asmalı bahçeli olan durumlarını bilirim, gecekondulu dönemlerini bilirim. Şu an bir tane gecekondulu yoktur. Orada bulunan insanların önemlice bir kısmı da, hatta ve hatta o 3.000 kişi de dahil olmak üzere, yani konutların deprem güvenliği olup olmamasını incelemeye gelen insanları kendi evine almayan, apartmanına almayan insanlar da dahil olmak üzere kendi binalarının deprem güvenliği olmadığını da biliyor, bal gibi biliyor. Oraya gelen insanları da oraya almıyor. Niye? Tam da katılım, güven burada başlıyor.

Kent aktörleri arasındaki yeni güvenin oluşturulması, “gelecekte eğer benim önüme bir rapor koyacaksan, raporda ‘sen de buradan çık’ noktası benim binamın yıkılma gerekçesi olacaksa, ama bir taraftan da sen Zeytinburnu'nu yeni bir Manhattan olacağını ilan ediyorsan ben seni evime almıyorum” diyor. Bundan daha doğal ne olabilir ki? Konu burada, yani katılımçılık teorik düzeyde elbette ki son derece önemlidir, gereklidir, bütün toplumsal tabakalar arasında katılımın olması şarttır, zaten sosyolojinin işin içerisine girmesinin temel nedenlerinden birisi budur. Biz de meslektaşlarımızla, siz değerli konuşmacıyı buraya çağırmış olmamızın temel nedenlerinden birisi budur, yani tarafların tümünün mutabakatı olmayan ve bilimsel esasları kapsamayan herhangi bir çalışmanın o kentin geleceğini programlama şansı yoktur.

Bir taraftan ana kentin ilgili birimi imar ve daire başkanlığı, planlama daire başkanlığı diyor ki, “bu kent 15 milyondan fazla bir kişiyi bile istihdam edemez.” Çünkü bellidir artık, sıkışmış olduğu, yeşil yok olmuştur, su havzaları yok olmuştur, orman yok olmuştur, İzmit'te baş gösteren su sıkıntısı yaza veya önümüzdeki yaza, bir sonraki yaza İstanbul için de geçerlidir. O zaman “İstanbul artık 15.000 milyondan fazla insanı taşıyamaz” diye ifade ediyor ilgili birim, ama 1/100.000'lik çevre planını oluşturan taraflar, meslek odalarının ve duyarlı kesimlerin boğaz geçişine karşı olduklarını bildikleri için köprü adını oraya koymuyorlar, ama İstan-

bul'un kuzeyinden geçen üçüncü TEM yolunu getirip oraya koyuyorlar. Bu ne demek? Üçüncü TEM yolunu oraya koyuyorsan oraya da boğaz köprüsü yapacaksın. O zaman demek ki meslek odaları problemi izliyorlar ve problemin de farkındadırlar. O zaman sen İstanbul'un kuzeyine üçüncü TEM yolunu yaparsan, İstanbul'u 15 milyonluk bir kent mertebesinde tutma şansı yok, 25 milyonluk bir kent yaratıyorsun demektir. Burada da tabii ki Zeytinburnu'nu oluşacak olan bu ranttan payını isteyecektir.

Sorun rant, bugün geline nokta itibariyle bir paylaşım yanısıdır. Çok fazla sosyolojik bir yanı kalmamıştır, artık ayağı çarıklı kesin çok fazla kalmamıştır, Zeki'nin söylediği gibi ana-babalar artık Zeytinburnu'nda son derece azdır, hepsi Zeki gibi arkadaşlar orada oturuyorlardır. Onlar da eski gecekonduları talep etmiyorlar, istemiyorlar, artık kendilerine göre modern tanımlaması yapan apartman daireleri, kaloriferli, havalandırması olan, mekanik aksanı muntazam çalışan bir Zeytinburnu istiyorlar ve öyle bir daireden de pay almak istiyorlar. Bizimkiler onu söylemiyorlar, orada kalmak istiyorlar, ama diyorlar ki "hayır ben burayı Manhattan yapacağım, seni İstanbul'un başka yerine göndereceğim." İşin tehlikeli boyutu da, problem de burada çıkıyor. O zaman kent gettolaşıyor.

Birazcık da işin şu boyutuna gelerseniz sormak istiyorum. Biz meslek odaları olarak ister istemez bu farklı toplumsal kesimlerin birbirlerinden soyutlanmasını aynı zamanda yeni ciddi bir çatışma, yani bir çıkar çatışması çerçevesinde değil de, artık gerçekten böyle, topla tüfekte çatışması şeklinde bir kente doğru gidiyor, yani gettoların oluşmasını bu düzlemde sosyolojik olarak da sakıncalı buluyoruz. Dolayısıyla orta ve alt gelir gruplarında olan kesimlerle en azından orta ve biraz üst kesimde bulunan tabakaların plançılar ve kent yöneticileri tarafından olabildiğince aynı yerlerde ve aynı bölgelerde bulundurmalarının gelecekte kentlerin yararına olacağını düşünüyoruz, böyle bir planlamanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Küresel sermayenin İstanbul'u başka bir çerçevede planlamak istemesi nedeniyle söylenenler, planlananlar başka

oluyor, yapılanlar başka oluyor. Bu sormuş olduğum soru İstanbul ve Türkiye koşulları açısından uygun mu? Teşekkür ederim.

Dr. ŞÜKRÜ ASLAN-

Mersin’le ilgili bir çalışmanın sonuçlarını dinlemiştim. Aslında belki bu, bu süreci çok iyi anlatan bir örnek olduğu için. Küreselleşme süreci kentlerde homojen mahallerin oluşmasına, homojen mekanların oluşmasına yol açıyor ve toplumsal kesimler birbirinden fiziken de kopuyorlar. “Bu ne tür bir sonuca yer açabilir? Bu mekanlardaki toplumsal grupların ötekilerine yönelik algıları nasıl?” sorusunun cevabını veren bir çalışmaydı ve içinde toplumsal geleceğimiz açısından son derece ciddi riskler taşıyordu.

Toplumsal kesimlerin mahalleleri, bir Kürt mahallesinin ötekilerine yönelik bir Türk mahallesinin yahut milliyetçilerin toplandığı bir mahallenin ötekilerine yönelik algıları karşılıklı dışlayıcı söylem üzerinden tanımlanıyor ve biri ötekini kendisi için tehdit olarak görebiliyor. Bunu bir toplumsal çatışmaya dönüştürebilecek küçücük şeyler de bulunabiliyor, bir küçük olay büyütülebiliyor. Hatırlarsanız Mersin’de bayrak meselesi vardı bir gösteride. Bu çok rahatlıkla toplumsal gerilimlere, toplumsal çatışmalara dönüştürebilecek bir araç olabiliyor. Zannediyorum en önemli sonuçlardan biri budur, bugünün kentleri için.

İkincisi de, bu güvenlik meselesinin artık herkesin kendisinin sırtına yüklenen bir iş olarak ortaya çıkmasıdır, yani her birimiz bireysel olarak da, toplumsal grup olarak da, aile olarak da, kültürel kimlik olarak da kendi güvenliğimizi kendi iç mekanizmalarımızla, kendi imkanlarımızla çözmeye çalışıyoruz. Kamunun çekildiği bir süreçtir; bu da son derece riskli bir ortam yaratmaktadır. Böyle baktığımızda kentlerin toplumsal yapısına dair önümüzdeki döneme ilişkin iyi şeyler söyleme imkânı ne yazık ki yoktur; bu işin bir tarafı.

İşin diğler tarafı, kente fiziken de toplumsal olarak müdahale edilirken, ne yapılması gerektiğı konusunda herhalde uzman sayılanların toplandığı örgütler, sivil toplum örgütleri, odalardır, dolayısıyla burada odaların tavrı, tutumu çok çok önemlidir. Bunu etkinliklerinde yer aldığım için mesela Şehir Plancıları Odasından biliyorum. O da feveran ediyor, Kentsel Dönüşüm Yasa Tasarısını geri alın diye. Bu şehir meselesinde en fazla çalışmış kurumlardır bunlar ve siyasal iktidara sesini duyuramıyor, böyle de bir şey söz konusu. Bu bakımdan odalar muhakkak görüşleri, düşünceleri, önerileri, eleştirileri dikkate alınması gereken kurumlardır. Zaten bu kurumlar, kurumsal ilişki üzerinden bir katılım sağlanamıyorsa, tekil düzeyde böyle bir konuşma içerisinde yerleştirdiğı, bir insanın fikrini alma imkânı zaten hiçbir zaman olmayacaktır. Bu bakımdan odaların önemli birer aktör olduğunu düşünüyorum, daha fazla müdahil olmaları gerekir bu sürece diye düşünüyorum.

Sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Olarak

**“KENT ÜZERİNE SOSYOLOJİK
DÜŞÜNCELER,
TÜRKİYE’DE SON 30 YILDA
KENTSEL DEĞİŞİM SÜRECİ”**

konulu söyleşimize konuşmacı olarak katılan

Dr. Şükrü ASLAN’a

ve

Tüm Katılımcılara

Teşekkür ederiz.

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası

İstanbul Şubesi

40. Dönem Yönetim Kurulu

Başkan: **Cemal GÖKÇE**

Sekreter Üye: **Rezan BULUT**

Sayman Üye: **Nusret SUNA**

Üye: **Cemal İNAN**

Üye : **İsmail UZUNOĞLU**

Üye : **Nergiz VASFIOĞLU**

Üye: **M. Cem KAFADAR**